

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 11 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Лутфиллаев Ҳамидилло Муродиллаевич</i> “ЖАВОҲИР АТ-ТАФСИР ЛИ ТУҲФАТ АЛ-АМИР” АСАРИНИНГ МАЗМУНИ ВА ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИ ҲАҚИДА	12-17
<i>Эгамбергенов Ҳайтбой Ҳамидулло ўғли</i> ТОШ ДАВРИ АҲОЛИ МИГРАЦИЯЛАРИ (ЎРТА ОСИЁНИНГ ЖАНУБИЙ, ЖАНУБИЙ-ҒАРБИЙ ВА ҚУЙИ АМУДАРЁ ҲУДУДЛАРИ МИҚЁСИДА)	18-25
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> ҚО’ҚОН ХОНЛАРИ СУЛОЛАСИНИНГ ГЕНЕОЛОГИК ТАҲЛИЛИ	26-31
<i>Mamatqulov Bekzod</i> О’ЗБЕКИСТОНДА XX-АСРНИНГ 20-40-ЙИЛЛАРИДА СANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI VA KADRLAR TARKIBINI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI	32-38
<i>Asadova Ra’no Baymanovna</i> О’ЗБЕК- HIND MUNOSABATLARINING YANGI BOSQICHGA KO’TARILISHI: HAMKORLIK ISTIQBOLLARI	39-42
<i>Saidova Raxima</i> О’ЗБЕКИСТОН ВА ИТАЛИЯ MUNOSABATLARINING ME’YORIY-HUQUQIY MANBALARI	43-48
<i>Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich, Ergasheva Ra’no Muzaffarbek qizi</i> AFROSIYOB ARXEOLIGIK YODGORLIGINING O’RGANILISH TARIXI	49-55
<i>Iriskulov Bekzod Jaxongirovich</i> TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGI BYUDJETINING SARFLANISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR	56-60
<i>Mirsoatova Sayyora Turg’unovna</i> QOYATOSH SURATLARIDA IBTIDOIY DAVR IQTISODIY HAYOTINING AKS ETISHI	61-66
<i>Лухмонов Шахзод Сайфиддин ўғли</i> ВЛИЯНИЕ ДЕНЕЖНОЙ ЭМИССИИ В 1918-1920 ГОДАХ НА СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ НАРОДОВ ТАССР	67-71
<i>Axmedov Bekzod</i> SOVET HOKIMIYATI TOMONIDAN O’ZBEKISTONDA QORAKO’LCHILIKNI RIVOJLANTIRISH TADBIRLARI.....	72-75
<i>Mamatov Jasurbek Qodirqul o’g’li</i> NAMANGAN VILOYATI ZIYORATGOHLARINING AHOLINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O’RNI (UYCHI TUMANI DEVONA BUVA ZIYORATGOHI MISOLIDA)	76-80
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo’latovich</i> SURXONDARYO VILOYATI SANOATINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINING ASOSIY YO’NALISHLARI	81-88

Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич

ТОШКЕНТ ВОҲАСИ ПАЛЕОМЕТАЛЛ ДАВРИ ЖАМИЯТИ ТАРАҚҚИЁТИДА ТАБИИЙ
РЕСУРСЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 89-93

Akrorov Botir Bakhodirovich

ДОГОВОРНО-ПРАВОВАЯ БАЗА СОТРУДНИЧЕСТВА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ИРАНА
В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ 94-99

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Tursunov Bekmuxammad Omonovich

IQTISODIYOTDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLAR SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI
RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH MEKANIZMI TAKOMILLASHTIRISH 100-108

Muxitdinova Kamola Alisherovna

«OLMALIQ KON-METALLURGIYA KOMBINATI» AJDA ISHLAB CHIQARILADIGAN
MAHSULOTLARNING SANOAT KORXONALARIDA QO'LLANISHI 109-115

Madraximov Qaxramon Egamberganovich

INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI IQTISODIY BARQARORLIKKA
ERISHISH YO'LLARI: XORAZM VILOYATI MISOLIDA..... 116-125

Кетманов Авазбек Маликович

КИЧИК БИЗНЕС МОЛИЯВИЙ РЕСУРСЛАРИ САМАРАДОРЛИГИ ОМИЛЛАРИ ВА УЛАРНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 126-134

Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich

KAMBAG'ALLIKKA QARSHI KURASHISHNING OMILLARI..... 135-142

Bahriddinov Jahongirbek Ravshanjon ogli

MARKET MECHANISMS, METHODS OF PRICE FORMATION IN THE SYSTEM OF MARKETING
OF GOODS AND SERVICES 143-152

Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi

MINTAQA TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI MARKETING TIZIMINI
TASNIFI 153-160

Sharipov Komil

MINTAQAVIY KAMBAG'ALLIKNI KAMAYTIRISHDAGI KICHIK BIZNESNING ROLI 161-170

Rajabov Navruzbek Azimjonovich

MAISHIY XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANISHI VA KAMBAG'ALLIKNI
QISQARTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI 171-179

Mirzaeva Shirin Nodirovna

SUPPORT AND DEVELOPMENT OF WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IN
UZBEKISTAN..... 180-187

Pardayev Rasulbek Islomovich

TURIZM XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING USULLARI VA ULARNING
TAHLILI 188-196

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH
XUSUSIYATLARI 197-202

<i>Рахимов Бахромжон Ибрахимович</i> ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ	203-209
<i>Zakirova Gulnora Mirzalievna, Madaminov Abdulaziz Anvarjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKSPORT VA IMPORT SALOHİYATI (NAMANGAN VILOYATI TAHLILIDA).....	210-216
<i>Hasanov Ilkhom Isakovich</i> IMPROVING THE FINANCING MECHANISM OF THE SCIENTIFIC SUPPLY SYSTEM IN THE AGRICULTURE OF UZBEKISTAN.....	217-221
<i>Ibragimova Nilufar Ziyadullayevna</i> CHAKANA SAVDO KORXONALARIDA XIZMATLAR KO'RSATISHNING XUSUSIYATLARI	222-227
<i>Maxmudov Jasurbek Ergashevich</i> INNOVATION IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI MOLIYAVIY JIHATDAN QO'LLAB-QUVVATLASH TAHLILI	228-233
<i>Ravshanov Nodirjon Begalievich</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI	234-243
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich</i> SHIHOIDDIN SUHRAVARDIY FALSAFIY QARASHLARIGA IJTIMOY-SIYOSIY VAZIYATLARNING TA'SIRI	244-248
<i>Qutlimuratov Sardorbek Rustamovich</i> XORAZM JADIDLARI MA'NAVIY MEROSINING YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLARINI VATANPARVARLIK VA BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI AHAMIYATI.....	249-254
<i>Saburov Jaloliddin</i> XVIII-ASR OXIRI VA XIX-ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA ILM-FAN VA MADANIY HAYOT RIVOJI	255-260
<i>Jabborov Ikromjon Jumaniyozovich</i> NAJMIDDIN KUBRO TA'LIMOTIDA "KOMIL INSON " TARBIYASI VA UNING AXLOQIY VA MA'NAVIY YUKSALISHGA OID G'OYALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	261-265
<i>Saidkulov Nuriddin Akramkulovich</i> FORMATION OF PERSPECTIVES REGARDING SOCIETY'S STABILITY	266-271
<i>Adilov Zafar Yunusovich</i> MAHMUD AZ-ZAMAHSHARIY QARASHLARIDA SUV VA SHIFOBAXSH MEVALAR MASALASI	272-277
<i>Yuldashev Farrux Abdurakhmanovich</i> ON THE QUESTION OF THE UNIQUE ROLE OF THE PRINCIPLES OF HUMANITY AND PATRIOTISM IN THE DEVELOPMENT AND STRENGTHENING OF THE FUTURE OF THE YOUNG GENERATION	278-282
<i>Ganiyev Baxodirjon Sodiqjonovich</i> TADBIRKORLIK MADANIYATINING SENSUALISTIK VA AKSIOLOGIK XUSUSIYATLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLILI	283-287

11.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI*Baxronova Dilrabo*

PROTOTURKIYLARNING AMERIKA QIT'ASIGA KO'CHISHI: LEKSIK PARALLELLIZM VA ETIMOLOGIK-SEMANTIK TADQIQ 288-295

Daliyeva Madina

DETERMINANTS OF COGNITIVE MODELING OF POLYSEMY OF LINGUISTIC TERMS IN ENGLISH, UZBEK, AND RUSSIAN LANGUAGES 296-300

Paluanova Khalifa

STRATEGIES FOR ENHANCING PRAGMATIC COMPETENCE IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION (SLA) THROUGH EFFECTIVE APPROACHES 301-306

Равшанов Махмуд

СЕМАНТИКА ГЛАГОЛОВ В «ДИВАНИ ЛУГАТ-ИТ ТУРК» МАХМУДА КАШГАРСКОГО 307-311

Bekbergenova Gulaim Aijarıkovna

SEMANTIC CLASSIFICATION OF ENGLISH AND KARAKALPAK ANTHROPOCENTRIC PROVERBS 312-318

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li

MURAKKAB USLUBDAGI ASARLAR XUSUSIYATLARI VA UNDA FORMALIZM YONDASHUVI 319-322

Gulamova Dilobar Imamkulovna

ADABIYOT DARSLIKLARDA EVFEMIZMLARNING QO'LLANILISHI VA TAHLILI 323-326

Xolmuxamedov Baxtiyor

TERS LUG'ATLARNING ASOSIY XUSUSIYATI VA ULARNI TUZISH METODIKASI 327-334

Chorieva Iroda Kurbonboevna

KASALLIK NOMLARI VA BELGILARI KELTIRILGAN INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI 335-339

Ganiyeva Orzigul Xayriddinovna

XX ASR AMERIKA REALISTIK QISSACHILIGIDA POETIK KONSTRUKSIYA: SHAKL VA MAZMUN MASALASI 340-345

Расулова Камола

ПОНЯТИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ. ВИДЫ АВТОРСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ 346-353

Омонов Турғунбой

“СУҒУРТА” ТЕРМИНИНИНГ ЛИНГВИСТИК ТАЪРИФИ 354-358

Хакбердиева Сайёра Фармоновна

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ОБЪЕКТИВИЗАЦИЯ ФРЕЙМА «МАТЬ» И «ОТЕЦ» В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ 359-364

Xolmirzayev Baxtiyor Mirzamahmudovich

IJTIMOIY-SIYOSIY ASAR TARJIMASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 365-370

Gubaydullin Artur Faridovich

CHALLENGES OF TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S "GOOD OMENS" 371-376

Abdullaeva Sevara Makhsudaliyevna

EMOTIVE INTENSIFIERS OF ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES 377-381

Baymuradova Gulbaxar Chari Qizi

SURXONDARYO VILOYATI FITOTOPONIMLARINING STRUKTURGRAMMATIK

TAHLILI 382-385

Yuldasheva Nigora Baxodirovna

INGLIZ VA O'ZBEK PAREMIYALARINI O'RGANISHNING AKSIOLOGIK JIHATLARI 386-390

Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi

ABDUVALI QUTBIDDIN SHE'RIYATIDA POETIK OBRAZLAR TAHLILI 391-396

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Рузметов Хайрулла

ФУҚАРОЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИ МАНСАБДОР ШАХСЛАРИНИНГ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИГИ 397-402

Ачилова Лилия Илхомовна

ТУРИСТИК ХИЗМАТЛАР КЎРСАТИШ БЎЙИЧА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ
МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ УНИФИКАЦИЯСИ ЧЕГАРАЛАРИ
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА 403-410

Abdubannayev Umidjon

AXBOROTGA BO'LGAN INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHNING
RIVOJLANISH BOSQICHLARI 411-421

Халиқулов Комолиддин Носирович

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА
ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 422-427

Тўраев Жавоҳир Усмон ўғли

ХОДИМЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИГА РИОЯ ҚИЛИНИШИ БЎЙИЧА ДАВЛАТ НАЗОРАТИ ВА
ТЕКШИРУВИ ТУШУНЧАСИГА ОИД НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР 428-433

Элмурзаев Билолиддин Нурмон ўғли

ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ТЕРГОВЧИНИНГ ПРОЦЕССУАЛ
МУСТАҚИЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ 434-439

Djumaniyazova Dilfuza Kamalovna, Shayakubov Shomansur Shakabilovich

IJTIMOIIY HAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLARGA
QARSHI KURASHISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA 440-446

Алиев Асилбек Кадирович

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ (СОЦИАЛЬНЫЕ) ПРЕДПОСЫЛКИ И КОРНИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ
АЗАРТНЫХ ИГР СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ 447-451

Нодирахон Абдурахманова

РЕГУЛИРОВАНИЕ ФИНТЕХА И КРИПТОВАЛЮТ: ОСНОВНЫЕ ВЫЗОВЫ И ПРАВОВЫЕ
АСПЕКТЫ 452-462

Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич

РЕПО БИТИМЛАР – ТАЪМИНЛОВЧИ БИТИМ СИФАТИДА УМУМИЙ ТАВСИФ 463-469

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Xusanova Mohira

OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI BAHOLASH SHAKLINI
TAKOMILLASHTIRISH 470-479

<i>Берикбаев Алишер Аликулович</i> ТАСВИРИЙ САНЪАТ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ	480-483
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TALABALARNING TASVIRIY SAN'AT MASHG'ULOTLARIDA IJODIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	484-489
<i>Yakubova Nafisa Odilyanovna</i> CHIZMACHILIK DARSLARIDA TALABALARNI IJODIY-KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH	490-494
<i>Musirmanov Shohboz Usmon o'g'li</i> TURIZM SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASHDA AMALIYOT VA NAZARIYANING PEDAGOGIK UYG'UNLIGI	495-500
<i>Suvankulov Umid Ilxom o'g'li</i> MALAKA OSHIRISH JARAYONIDA PEDAGOGLARNING DISKURSIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	501-505
<i>Ibragimov A'lamjon Amrilloevich</i> O'QITUVCHILARNI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHGA KOGNITIVFUNKSIONAL YONDASHUV	506-518
<i>Jo'rayeva Feruza Baxtiyor qizi, Mavlonov Shaxzod Shahobiddin o'g'li</i> TA'LIMDA KOMMUNIKATIV INNOVATSION VOSITALAR VA ULARNING IMKONIYATLARI	519-524
<i>Siddiqova Shahnoza Ahmedovna</i> SCIENCE XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARINING O'ZBEKISTONDA BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINING TABIIY FANLAR SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	525-529
<i>Xoliqov Nasriddin Abdikarimovich</i> MILLIY IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING SHARTI SIFATIDA TA'LIM, FAN VA BIZNESNING O'ZARO ALOQALARI MAZMUNI	530-534
<i>Javliyeva Shahnoza Bahodirovna</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 535-539	535-539
<i>Jumaboev Nabi Pardaboevich</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 540-545	540-545
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> THE IMPORTANCE OF FINE ARTS IN SHAPING STUDENTS' PERCEPTION AND CREATIVITY	546-550
<i>Khojamqulov Rasulbek Kurban ugli</i> THE NEED TO DEVELOP COMPETENCY OF FUTURE ENGINEERS USING COMPUTER GRAPHICS	551-555
<i>Latipova Gavhar Shavkat kizi</i> TARIX YO'NALISHI TINGLOVCHILARI UCHUN KREATIV SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	556-564
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> ATROF- MUXITNING YUKORI XARORATIDA MUSHAK FAOLIYATI	565-568

Received: 31 October 2024
Accepted: 5 November 2024
Published: 15 November 2024

Article / Original Paper

THE ROLE OF SMALL BUSINESS IN REGIONAL POVERTY REDUCTION

Sharipov Kamil

Mamun University, Associate Professor of the "Economics" Department, Candidate of Economics

Email: sharipov_kamil@mamunedu.uz

Abstract. This study examines factors influencing regional poverty rates using correlation-regression analysis. The main goal is to study the impact of small business development on poverty reduction in the region. Data from 2010 to 2022 were analyzed, focusing on the following key factors: small business employment, small business share of gross domestic product (GDP), and per capita income. A multivariate econometric model shows that a 1% increase in small business employment is associated with a 2.81% reduction in regional poverty on average. In addition, a 1 percent increase in the share of small businesses in GNP leads to a 3.75 percent reduction in poverty, and a 1 percent increase in per capita income reduces poverty by 1.34 percent. The model explains 85.8% of the variation in the poverty rate, with statistical evidence confirming its reliability for future forecasting. This study provides valuable insights for policy makers focusing on small business development as a strategic tool for poverty alleviation.

Key words: Poverty, Small business, GDP, employment, unemployment.

MINTAQAVIY KAMBAG'ALLIKNI KAMAYTIRISHDAGI KICHIK BIZNESNING ROLI

Sharipov Komil

Ma'mun Universiteti "Iqtisodiyot", Kafedrasi dotsenti, Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot korrelyatsiya-regressiya tahlili yordamida mintaqaviy kambag'allik darajasiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganadi. Asosiy maqsad kichik biznesni rivojlantirishning mintaqada kambag'allikni kamaytirishga ta'sirini o'rganishdir. 2010 yildan 2022 yilgacha bo'lgan ma'lumotlar tahlil qilinib, asosiy e'tibor quyidagi asosiy omillarga qaratildi: kichik biznesda bandlik, kichik biznesning yalpi hududiy mahsulotdagi (YaHM) ulushi va aholi jon boshiga daromad. Ko'p o'zgaruvchan ekonometrik model shuni ko'rsatadiki, kichik biznes bandligining 1% ga o'sishi mintaqaviy kambag'allikning o'rtacha 2,81% ga qisqarishi bilan bog'liq. Bundan tashqari, kichik biznesning YaHMdagi ulushining 1 foizga oshishi kambag'allikning 3,75 foizga, aholi jon boshiga daromadning 1 foizga o'sishi esa kambag'allikni 1,34 foizga qisqartirishiga olib keladi. Model kambag'allik darajasidagi o'zgarishlarning 85,8% ni tushuntiradi, statistik ko'rsatkichlar kelajakda prognoz qilish uchun uning ishonchliligini tasdiqlaydi. Ushbu tadqiqot kambag'allikni bartaraf etishning strategik vositasi sifatida kichik biznesni rivojlantirishga e'tibor qaratadigan siyosatchilar uchun qimmatli tushunchalarni beradi.

Kalit so'zlar: Kambag'allik, Kichik biznes, YaHM, bandlik, ishsizlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I11Y2024N21>

Kirish. Kambag'allik ko'plab mintaqalarda iqtisodiy rivojlanishni cheklovchi va jabrlangan aholining hayot sifatini pasaytiradigan eng dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Kambag'allikka qarshi kurash ko'p qirrali yondashuvni

talab qiladi, siyosat nafaqat daromad olish, balki iqtisodiy imkoniyatlarga ta'sir etuvchi tarkibiy omillarga ham qaratilgan. So'nggi yillarda aholi bandligini ta'minlash, tadbirkorlikni rag'batlantirish va mintaqaviy iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish orqali kambag'allikni kamaytirishning samarali strategiyasi sifatida kichik biznesni rivojlantirishga e'tibor qaratilmoqda. Kichik korxonalar o'zlarining moslashuvchanligi va moslashuvchanligi tufayli, ayniqsa, yirik sanoat faoliyati cheklangan hududlarda daromad olish va turmush darajasini yaxshilashda muhim rol o'ynashi mumkin.

Ushbu tadqiqot kichik biznesni rivojlantirish va mintaqaviy kambag'allik darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, kichik biznes faolligini oshirish kambag'allikni kamaytirishga qanday hissa qo'shishiga e'tibor qaratadi. 2010 yildan 2022 yilgacha bo'lgan ma'lumotlardan foydalangan holda, tadqiqotda kichik biznesdagi bandlik, kichik biznesning YaIMdagi ulushi va aholi jon boshiga daromad kabi bir qancha omillarning ta'sirini tahlil qilish uchun ko'p o'lchovli ekonometrik model qo'llaniladi. Tadqiqot kichik biznesni rivojlantirish kambag'allikni kamaytirishga qay darajada ta'sir ko'rsatishi to'g'risida empirik dalillarni taqdim etish va xulosalar asosida siyosat bo'yicha tavsiyalar berishdan iborat.

Kichik biznes faoliyati va kambag'allik o'rtasidagi dinamikani tushunish siyosatchilar uchun samarali tadbirlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotda qo'llaniladigan korrelyatsiya-regressiya tahlili asosiy iqtisodiy o'zgaruvchilarning kambag'allik darajasiga ta'sirini miqdoriy aniqlashga intiladi, bu esa asosiy munosabatlarning keng qamrovli rasmini beradi. Tadqiqot natijalari kambag'allikni barqaror qisqartirish uchun zarur bo'lgan tadbirkorlik imkoniyatlaridan foydalanishni osonlashtirish, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va daromadlar o'sishini rag'batlantirish kabi maqsadli siyosat chora-tadbirlari haqida ma'lumot berishi mumkin. Kichik biznesning ahamiyatini ta'kidlab, ushbu tadqiqot kambag'allikdan xalos bo'lish strategiyalari bo'yicha adabiyotlarning ko'payishiga hissa qo'shadi va mintaqaviy rivojlanishni rejalashtirish bo'yicha amaliy tushunchalarni taklif qiladi.

Ushbu tadqiqot orqali biz ma'lum bir mintaqaviy kontekstda kambag'allikni kamaytirishda kichik biznesning roliga e'tibor qaratish orqali mavjud tadqiqotlardagi bo'shliqni to'ldirishni maqsad qilganmiz. Topilmalar siyosatchilar va manfaatdor tomonlarga iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va aholining ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini oshirish uchun yanada samaraliroq, dalillarga asoslangan strategiyalarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qilishi kutilmoqda.

Adabiyotlar sharhi. Mintaqaviy kambag'allik darajasi va kichik biznesda band bo'lganlar soni o'rtasidagi bog'liqlik murakkab va turli kontekstlarda farqlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes kambag'allikni kamaytirishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin, ammo samaradorlik mintaqaviy iqtisodiy sharoit va biznesning tabiatiga qarab farq qilishi mumkin.

Kichik biznesning kambag'allik darajasiga ta'siri

Indoneziyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kichik korxonalar ishchilari va mikrofirmalar sonining ko'payishi kambag'allik darajasining pasayishi bilan bog'liq[1]. Nigeriyada olib borilgan tadqiqotlar kichik biznes va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi ijobiy munosabatni ko'rsatadi, bu kambag'allik darajasiga teskari ta'sir qiladi[2]. Pokistondagi kichik va o'rta korxonalar (KO'K) kambag'allik va ishsizlikni sezilarli darajada kamaytirishi ko'rsatildi, bu ularning daromad olishdagi rolini ta'kidladi[3].

Mintaqaviy o'zgarishlar

Indoneziyadagi Markaziy Java kabi ba'zi mintaqalar kichik biznesning kambag'allikni kamaytirishga kuchli ijobiy ta'sirini ko'rsatsa-da, boshqalari tarkibiy iqtisodiy muammolar tufayli cheklangan foydalarga ega bo'lishi mumkin[4]. Kichik biznes mavjudligiga qaramay, ko'plab tadbirkorlar kambag'allikda qolmoqda, bu esa barcha kichik biznes faoliyati sezilarli darajada iqtisodiy yaxshilanishga olib kelmasligini ko'rsatadi [5]. Aksincha, ba'zi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznesning mavjudligi kambag'allikni kamaytirishni kafolatlamaydi, chunki bozorga kirish, biznesning barqarorligi va mintaqaviy iqtisodiy sharoitlar kabi omillar natijalarni aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Kichik biznes va kambag'allikni qisqartirish o'rtasidagi munosabatlar murakkab va turli omillar, jumladan, bozorga kirish, barqarorlik va mintaqaviy iqtisodiy sharoitlarga ta'sir qiladi. Kichik biznes iqtisodiy o'sishga va turmush darajasini yaxshilashga hissa qo'shishi mumkin bo'lsa-da, ularning kambag'allikni bartaraf etishdagi samaradorligi kafolatlanmaydi. Kichik biznes ko'pincha bozorga kirishning cheklanganligi bilan kurashadi, bu esa ularning o'sishi va barqarorligiga to'sqinlik qiladi. Sharqiy Keyp (Janubiy Afrika) kabi mintaqalarda kichik korxonalar turmush sharoitini yaxshilashda salohiyatga ega, ammo ularning ta'siri yaxshi bozor imkoniyatlariga bog'liq[6]. Moliyaviy imkoniyatlar juda muhim, usiz kichik biznes rivojlanmasligi mumkin, buni moliyaviy inklyuzivlik tadbirkorlik faoliyati va kambag'allikni kamaytirish bilan bog'liq bo'lgan Tojikistonda ko'rsatmoqda[7].

Biznesning barqarorligi

Kichik biznesning barqarorligi uzoq muddatli kambag'allikni bartaraf etish uchun juda muhimdir. Nigeriyada, kichik korxonalarning ko'payishiga qaramay, ko'plab tadbirkorlar qo'llab-quvvatlash tizimlari va bozor sharoitlarining etarli emasligi tufayli kambag'allikda qolmoqda[8]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes kambag'allikni engillashtirishi mumkin, ammo ularning muvaffaqiyatiga ko'pincha iqtisodiy beqarorlik va infratuzilmaning etishmasligi kabi tashqi omillar putur etkazadi[9]. Kichik biznesning kambag'allikka qarshi kurashdagi samaradorligi mintaqaga qarab farq qiladi. Masalan, Tunisda mikrofirmalarning o'sishi kambag'allik darajasining pasayishi bilan bog'liq, ammo bu ta'sir barcha sohalarda bir xil emas[10]. Mintaqaviy iqtisodiy sharoitlar, shu jumladan ishsizlik darajasi va mahalliy siyosat kichik biznesning kambag'allikni kamaytirish bo'yicha sa'y-harakatlaridagi muvaffaqiyatiga sezilarli darajada ta'sir qiladi[11]. Aksincha, kichik biznes kambag'allikdan chiqish yo'li bo'lishi mumkin bo'lsa-da, "ishlaydigan kambag'allar"ning mavjudligi tadbirkorlikning o'zi etarli bo'lmasligini ta'kidlaydi. Ko'pgina tadbirkorlar hali ham jiddiy muammolarga duch kelmoqdalar, jumladan, sog'liqni saqlash va ta'limdan foydalanishning etarli emasligi, bu ularning biznes faoliyatiga qaramay, kambag'allikni davom ettirmoqda[12].

Mintaqaviy kambag'allik darajasi va aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi daromad o'rtasidagi bog'liqlik murakkab va turli xil ijtimoiy-iqtisodiy omillar ta'sirida. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi daromadning yuqoriligi odatda kambag'allik darajasining pastligi bilan bog'liq, ammo bu munosabatlar mahalliy sharoit va siyosat tufayli turli mintaqalarda sezilarli darajada farq qilishi mumkin

Iqtisodiy o'sish va kambag'allikni kamaytirish

Iqtisodiy o'sish kambag'allikni kamaytirishning asosiy omili bo'lib, aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning o'sishi mintaqaviy kambag'allik darajasini 1999 yildagi 23 foizdan 2013 yilda 12 foizgacha sezilarli darajada kamaytirdi[13]. Sahroi Kabirdagi Afrikada iqtisodiy o'sish ham daromadlar, ham odamlarning kambag'allik darajasining pasayishiga olib keldi,

ammo bu ta'sir daromadlar tengsizligi yuqori bo'lgan hududlarda kamroq seziladi[14]. Mintaqaviy kambag'allik darajasi yuqori daromadli mamlakatlarda ham keng farq qilishi mumkin, bu AQShda ko'rinib turibdiki, kambag'allik darajasi Yangi Angliyada 8,3% dan Sharqiy Janubiy Markaziy shtatlarda deyarli 16% gacha[15]. Meksikada nomutanosiblik keskin bo'lib, eng boy davlat aholi jon boshiga YaIM eng kambag'allarga qaraganda 5,2 baravar yuqori, bu kambag'allik darajasiga ta'sir qiluvchi doimiy mintaqaviy tengsizliklarni ta'kidlaydi[16]. Kambag'allikni kamaytirish bo'yicha samarali strategiyalar mahalliy boshqaruvni, ta'lim darajasini va fiskal siyosatni hisobga olishi kerak, chunki bu omillar iqtisodiy o'sishning kambag'allikni qisqartirishdagi afzalliklarini oshirishi mumkin [17]. Aksincha, iqtisodiy o'sish kambag'allikni bartaraf etish uchun zarur bo'lsa-da, ba'zida daromadlar tengsizligini kuchaytirishi mumkin, ayniqsa Lotin Amerikasi va OECD kabi mintaqalarda, bu erda o'sish daromadlarning adolatli taqsimlanishiga olib kelmaydi. Bu shuni ko'rsatadiki, o'sishning o'zi etarli emas, imtiyozlar aholining eng kam ta'minlangan qatlamlariga etib borishini ta'minlash uchun maqsadli siyosat zarur.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda mintqa kambag'allik darajasiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash va baholash uchun korrelyatsion-regressiya tahlili qo'llanilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – kichik biznesni rivojlantirish orqali kambag'allik darajasini pasaytirishga qaratilgan ko'rsatkichlarni o'rganish. Tadqiqotda 2010–2022 yillargacha bo'lgan ma'lumotlardan foydalanilgan. Natijaviy omil (Y): Mintaqa kambag'allik darajasi (foizda). Ta'sir etuvchi omillar: X_1 : Kichik biznesda band bo'lganlar soni (ming kishi). X_2 : YaHMda (Yalpi hududiy mahsulotda) kichik biznes ulushi (foizda). X_3 : Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan umumiy daromadlar (ming so'mda).

Regressiya tenglamasini quyidagicha ifodalaymiz:

$$\ln(Y) = C + \beta_1 \ln(X_1) + \beta_2 \ln(X_2) + \beta_3 \ln(X_3) + \varepsilon \quad (1)$$

Bu yerda,

Y – kambag'allik darajasi,

X_1, X_2, X_3 , ta'sir etuvchi omillar,

C – doimiy koeffitsiyent,

ε – tasoddiy xato.

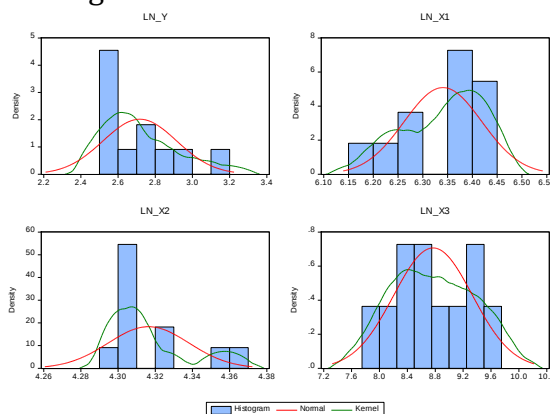
Natijalar. Ko'p omilli ekonometrik model tuzishdan oldin omillarning statistik tavsifini ko'rib o'tamiz. Jadval ma'lumotlarida har bir omil bo'yicha o'rtacha qiymati (mean), teng ikkiga ajratuvchi qiymati (median), maksimal va minimal qiymatlari (Maximum, minimum), shuningdek har bir omilning o'rtacha qiymatdan qanchalik farq qilishi (Std. Dev (Standard Deviation)) berilgan. Bundan tashqari jadvalda har bir omilning nazariy taqsimot egri chizig'i normal taqsimot egri chizig'iga nisbatan o'ng tarafda ($S>0$) yoki chap tarafda ($S<0$) joylashganini bildiruvchi assimetriya koeffitsienti (Skewness — S) va har bir omilning nazariy taqsimot egri chizig'i normal taqsimot egri chizig'iga nisbatan balandroq ($K>0$) yoki pastroqda ($K<0$) joylashganini anglatuvchi ekstess koeffitsienti (Kurtosis — K) hamda har bir omilning normal taqsimotga mosligini tasdiqlash uchun o'tkaziladigan test Jarka-Bera mezoni (Jarque-Bera) qiymatlari keltirib o'tilgan.

1-jadval

Tadqiqotda foydalanilgan omillarning statistik tavsifi

	LN(Y)	LN(X ₁)	LN(X ₂)	LN(X ₃)
Mean	2.759187	6.334627	4.309663	8.769530
Median	2.714695	6.379275	4.305416	8.672537
Maximum	3.152736	6.442699	4.360548	9.885502
Minimum	2.525729	6.159941	4.271095	7.652213
Std. Dev.	0.208084	0.093138	0.025837	0.687999
Skewness	0.511438	-0.624563	0.589240	0.061233
Kurtosis	1.939852	1.987763	2.947910	1.913545
Jarque-Bera	1.175520	1.400176	0.753744	0.647499
Probability	0.555570	0.496542	0.686004	0.723432
Sum	35.86943	82.35015	56.02562	114.0039
Sum Sq. Dev.	0.519589	0.104096	0.008011	5.680108
Observations	13	13	13	13

Omialarning normal taqsimotga bo'y sunishi yoki sunmasligi assimetriya koeffitsienti, ekstsess koeffitsienti va Jarka-Bera mezon yordamida ko'rib chiqiladi. Jadvaldagi son qiymatlarga e'tibor bersak asimetriya koeffitsienti, ekstsess koeffitsienti va Jarka-Bera mezonining ko'rsatkichlari uncha katta bo'lmagan qiymatlarga ega bunday holda ma'lumki omialarni normal taqsimotga yaqinligini tahmin qilish mumkin. Aksincha asimetriya, ekstsess va Jarka-Bera mezonining katta qiymatlari omialarning normal taqsimotdan ancha chetlanishini ko'rsatadi. Bu holatni yanada yaxshiroq tasavvur qilish uchun har bir omilning normal taqsimot funksiyalari orqali ko'rib o'tamiz. Barcha omialarning normal taqsimot funksiyalari quyidagi 1-rasmda berilgan.

1- rasm. Omialarning normal taqsimot funksiyalari grafiklari.

Rasmdan ham ko'rish mumkinki deyarli barcha omialar normal taqsimot qonuniga bo'ysunar ekan.

Ko'p omilli ekonometrik modelga omialarni tanlash uchun korrelyatsion tahlil o'tkazish kerak. Buning uchun omialar o'rtasida juft korrelyatsiya koeffitsientlari hisoblanadi. Omialar o'rtasida juft korrelyatsiya koeffitsientlari matritsasi quyidagi 1-jadvalda keltirilgan. Ushbu jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, natijaviy omil (LnY) va ta'sir etuvchi omialar (LnX₁, LnX₂, LnX₃) o'rtasida zich bog'lanishlar mavjudligini ko'rsatmoqda, ya'ni juft korrelyatsiya koeffitsientlari qiymati 0,8 dan katta.

Juft korrelyatsiya koeffitsientlarining matritsasi tahlili natijalari $\ln(x_i)$ ($i = \overline{1,3}$) va $\ln(x_j)$ ($j = \overline{1,3}$) omillar kollinear deb e'tirof etish mumkin emas. Chunki, agar $r_{\ln(x_i), \ln(x_j)} < 0,8$ bo'lsa hamda $X'X$ matritsa aniqlovchisi nolga yaqin bo'lmasa, u holda bu multikollinearlikning mavjud emasligidan dalolat beradi. Demak, omillar orasidagi juft korrelyatsiya koeffitsientlari 0,8 dan kichik bo'lgan son qiymatlarni qabul qilgan.

2- jadval

Omiilar o'rtasida juft korrelyatsiya koeffitsientlari matritsasi

	LN _Y	LN _{X₁}	LN _{X₂}	LN _{X₃}
LN _Y	1.00			
LN _{X₁}	-0.88	1.00		
t-Statistic	-6.37	-----		
Probability	0.0000	-----		
LN _{X₂}	-0.81	0.39	1.00	
t-Statistic	-3.37	8.44	-----	
Probability	0.01	0.0000	-----	
LN _{X₃}	-0.83	0.53	0.22	1.00
t-Statistic	-6.45	8.50	6.76	-----
Probability	0.0000	0.0000	0.0000	-----

Keyingi bosqichda ko'p omilli ekonometrik modelni tuzamiz. Ko'p omilli ekonometrik modelning noma'lum parametrlarini hisoblash natijalari quyidagi 2-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

Ko'p omilli ekonometrik model parametrlarining hisoblash natijalari

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	33,75	7,50	4.49	0.0015
LN_X ₁	-2,81	0,41	-6,71	0,0000
LN_X ₂	-3,75	0,90	-4,13	0,0025
LN_X ₃	-1,34	0,18	-7,44	0,0000
R-squared	0.858437	Mean dependent var		2.759187
Adjusted R-squared	0.844583	S.D. dependent var		0.208084
S.E. of regression	0.140425	Akaike info criterion		-0.840629
Sum squared resid	0.177472	Schwarz criterion		-0.666799
Log likelihood	9.464090	Hannan-Quinn criter		-0.876359
F-statistic	5.783161			
Prob(F-statistic)	0.017456			

Ushbu jadval ma'lumotlaridan foydalanib ko'p omilli ekonometrik modelning ko'rinishini keltiramiz:

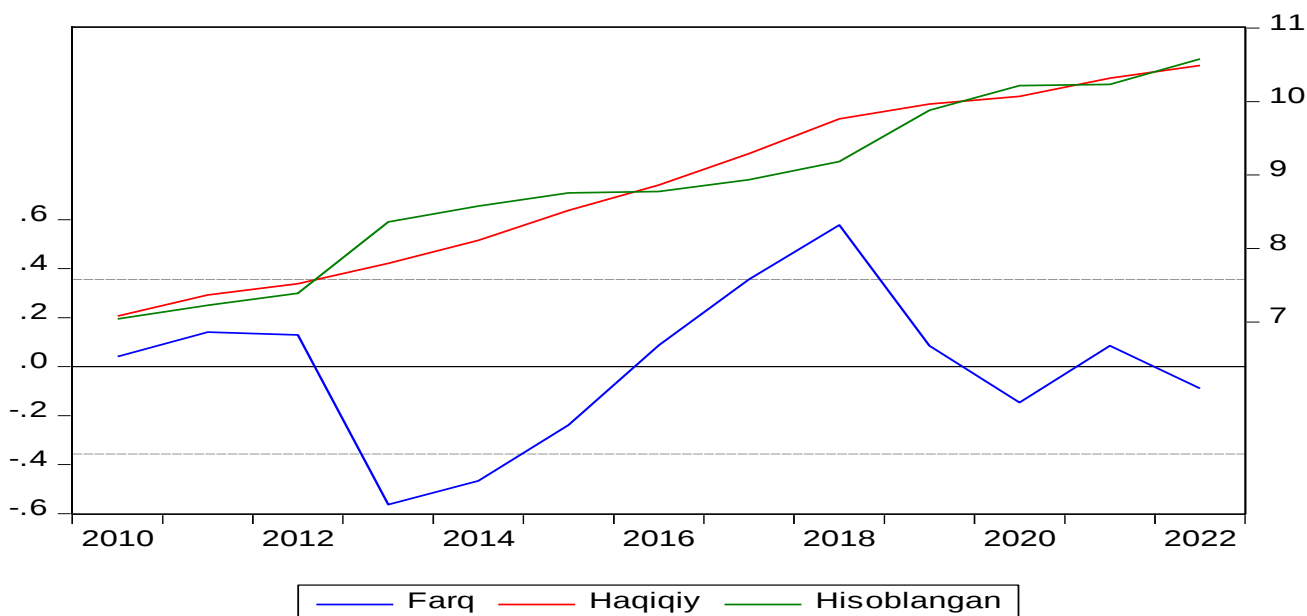
$$\ln(Y) = 33,75 - 2,81 * \ln(X_1) - 3,76 * \ln(X_2) - 1,35 * \ln(X_3) \quad (2)$$

Hisoblangan ko'p omilli ekonometrik model shuni ko'rsatadiki, kichik biznesda bandlar soni o'rtacha 1 foizga ortsa, mintaqa kambag'allik darajasi o'rtacha 2,81 foizga kamayishi mumkin ekan. YAHMda kichik biznesni ulushi o'rtacha 1 foizga oshishi, mintaqa kambag'allik darajasi o'rtacha 3,76 foizga kamayishiga olib kelar ekan. Shuningdek, aholi jon boshiga umumiy daromadlar hajmini o'rtacha 1 foizga o'sishi, mintaqa kambag'allik darajasini o'rtacha 1,34 foizga kamayishiga olib kelishi mumkin.

Ko'p omilli ekonometrik model (2) sifatini tekshirish uchun determinatsiya koeffitsientini tekshiramiz. Determinatsiya koeffitsienti natijaviy omilning o'zgarishiga modelga kiritilgan omillar necha foiz ta'sir ko'rsatishini izohlaydi. Hisoblangan determinatsiya koeffitsienti (R^2 - R-squared) 0,858 ga teng. Bu esa mintaqa kambag'allik darajasining ($\ln Y$) o'zgarishiga modelga kiritilgan omillar 85,8 foiz ta'sir ko'rsatmoqda. Qolgan 14,2 (1,0—0,858) foizi modelga kiritilmagan omillar ta'siridir. Ko'p omilli ekonometrik modeldagi (2) omillarning standart xatoliklarining kichik qiymatlarni qabul qilganligi ham modelning statistik ahamiyati yuqori ekanligidan dalolat beradi.

Ko'p omilli ekonometrik modelning (2) statistik jihatdan ahamiyatga ega ekanligini yoki o'rganilayotgan jarayonga adekvatligini (mos kelishini) tekshirishda F-Fisher mezon qo'llaniladi. Fisherning hisoblangan qiymati jadvaldagi qiymati taqqoslanadi. Agar $F_{hisob} > F_{jadval}$ bo'lsa, u holda model statistik jihatdan yaroqli hisoblanadi. Demak, F-Fisher mezonining jadval qiymati ozodlik darajalari $k_1 = m$ (m — omillar soni) va $k_2 = n - m - 1$ (n — kuzatuvlar soni) hamda $\alpha = 0,05$ ahamiyatlilik darajasidan kelib chiqib, $F_{jadval}=3,86$ ga, F-Fisher mezonining hisoblangan qiymati $F_{hisob}=5,78$ ga teng va $F_{hisob} > F_{jadval}$ shart bajarilganligi uchun (1.2) model statistik ahamiyatli ekan.

Endi ko'p omilli ekonometrik modelning (2) hisoblangan parametrlarni (regressiya koeffitsientlari) ishonchliligini tekshirishda Studentning t-mezonidan foydalaniladi. Ma'lumki, ishonchlilik ehtimoli $\alpha = 0,05$ va ozodlik darajasi $df = n - m - 1 = 13 - 3 - 1 = 9$ (n — kuzatuvlar soni, m — omillar soni) dan kelib chiqib t-mezonining jadval qiymati $t_{jadval}=2,26$ ga teng. 3—jadval ma'lumotlaridan har bir omil bo'yicha t-mezonining hisoblangan absolyut qiymatlari jadval qiymatidan katta ekanligini ko'rish mumkin. Bu holat (2) modelning hisoblangan parametrlarni (regressiya koeffitsientlari) ishonchli ekanligidan hamda (2) modeldan kelgusi davrlarga prognozlashda foydalanish mumkinligidan dalolat beradi. (2) ko'p omilli ekonometrik modelining haqiqiy, hisoblangan va ular o'rtasidagi farqlar quyidagi 2-rasmda keltirilgan.

2-rasm. Mintaqa kambag'allik darajasining haqiqiy, hisoblangan qiymatlari va ular o'rtasidagi farqlar grafigi.

Rasmdan ko'rish mumkinki (2) ko'p omilli ekonometrik model bo'yicha mintaqa kambag'allik darajasining hisoblangan qiymatlari grafigi uning haqiqiy qiymatlari grafigi bilan juda yaqin joylashgan, ular o'rtasidagi farqlar unchalik katta emas. Hisoblangan (2) ko'p omilli ekonometrik modeldan kelgusi davrlarga natijaviy ko'rsatkichni prognozlashda MAPE (Mean absolute percent error — foizlardagi o'rtacha absolyut xatolik) koeffitsienti hisoblanadi va u quyidagi formula yordamida topiladi:

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_i - \tilde{y}_i}{y_i} \right| * 100\% \quad (3)$$

bu erda y_i – natijaviy omilning haqiqiy qiymatlari, $\tilde{y}_i$ – natijaviy omilning hisoblangan qiymatlari.

Agar hisoblangan MAPE koeffitsienti qiymati 15,0 foizdan kichik bo'lsa, modeldan natijaviy omilni prognozlashda foydalanish mumkin bo'ladi, aks holda foydalanib bo'lmaydi. MAPE koeffitsienti 9,12 foizni tashkil etmoqda. Shuning uchun (2) ko'p omilli ekonometrik modeldan mintaqa kambag'allik darajasini kelgusi davrlarga prognozlashda foydalanish mumkinligini bildiradi.

Xulosa. Tadqiqot kichik biznesni rivojlantirishning mintaqaviy kambag'allikni yumshatishga katta hissa qo'shayotganini ta'kidlaydi. Ko'p o'zgaruvchan ekonometrik model natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznesda bandlikni oshirish va ularning yalpi hududiy mahsulotdagi (YaHM) ulushini oshirish kambag'allik darajasini pasaytirishning muhim strategiyasi hisoblanadi. Xususan, model kichik biznes sektorida bandlikning 1 foizga o'sishi kambag'allikning o'rtacha 2,81 foizga qisqarishiga to'g'ri kelishini ko'rsatadi. Bundan tashqari, kichik biznesning YaHMDagi ulushining 1 foizga oshishi kambag'allikning 3,75 foizga qisqarishiga olib keladi, aholi jon boshiga daromadning 1 foizga o'sishi esa kambag'allikning 1,34 foizga kamayishi bilan bog'liq. Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes faoliyati nafaqat iqtisodiy omil, balki mintaqada turmush darajasini oshirishning asosiy vositasi hamdir. Modelning tushuntirish kuchi sezilarli bo'lib, kambag'allik darajasidagi o'zgarishlarning 85,8% ni tashkil qiladi. Ushbu yuqori R-kvadrat qiymati tanlangan mustaqil o'zgaruvchilar - bandlik, YaHMDagi biznes ulushi va aholi jon boshiga daromad - kambag'allik tendentsiyalarini

shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatadi. Modelning past o'rtacha mutlaq foiz xatosi (MAPE) 9,12% uning to'g'riligini tasdiqlaydi va kelajakda kambag'allik dinamikasini prognoz qilishda foydalanishni tasdiqlaydi. O'zining kuchli bashoratli ishlashini hisobga olgan holda, model siyosatchilarga kambag'allikni barqaror qisqartirishga qaratilgan rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirishda yo'l-yo'riq ko'rsatadigan amaliy tushunchalarni taqdim etadi.

Kambag'allikni samarali bartaraf etish uchun tadqiqot kichik biznes va tadbirkorlik tashabbuslarini kengaytirishga ustuvor ahamiyat beradigan siyosatlarni tavsiya qiladi. Kredit olish imkoniyatlarini yaxshilash, tartibga soluvchi to'siqlarni qisqartirish va qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish tadbirkorlarning imkoniyatlarini kengaytirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga xizmat qiluvchi asosiy qadamdir. Bundan tashqari, ko'nikmalarni rivojlantirish dasturlari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tashabbuslari kabi maqsadli tadbirlar orqali aholi jon boshiga daromadni oshirish biznesni rivojlantirish sa'y-harakatlarini to'ldirishi va kambag'allikni qisqartirish natijalarini yanada yaxshilashi mumkin. Kichik biznesni rivojlantirishni kengroq mintaqaviy rejalashtirishga integratsiyalash orqali siyosatchilar inklyuziv o'sishni rag'batlantirishlari va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning uzoq muddatli yaxshilanishini ta'minlashlari mumkin. Xulosa qilib aytganda, tadqiqot mintaqaviy farovonlikni oshirishda kichik biznesning transformatsion salohiyatini ta'kidlaydi va kambag'allikni barqaror ravishda kamaytirishga qaratilgan kelajakdagi siyosat tadbirlari uchun yo'l xaritasini taqdim etadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. S. Hodijah and C. Mustika, "Effect of labor and number of micro and small enterprises (MSEs) on poverty rate in Indonesia," *Jurnal Perspektif Pembiayaan dan Pembangunan Daerah*, vol. 8, no. 3, pp. 287–294, Aug. 2020, doi: 10.22437/PPD.V8I3.10412.
2. M. Usaini and S. Elijah, "The Role of Small Businesses in Economic Growth and Poverty Alleviation in North-western Nigeria," *International Journal of Accounting and Finance Studies*, vol. 3, no. 1, p. 53, Jun. 2020, doi: 10.22158/IJAFS.V3N1P53.
3. S. Ali, "The Small and Medium Enterprises and Poverty in Pakistan: An Empirical Analysis," *European Journal of Business and Economics*, vol. 8, no. 2, Oct. 2013, doi: 10.12955/EJBE.V8I2.376.
4. S. Brière, I. Auclair, and M. Tremblay, "Soutenir les femmes entrepreneures en contexte africain : vers une nouvelle approche dynamique et collective," *Revue internationale P.M.E.: Économie et gestion de la petite et moyenne entreprise*, vol. 30, no. 3–4, p. 69, Feb. 2018, doi: 10.7202/1042661AR.
5. Ф. С. Холмуротов, "Development of predicted values of key indicators of agriculture in the Khorezm region," *Экономика и предпринимательство*, no. 6(131), pp. 577–581, Aug. 2021, doi: 10.34925/EIP.2021.131.6.112.
6. O. Akinwale and O. Ogundiran, "The Impacts of Small Business on Poverty Reduction in Eastern Cape Province, South Africa," *Mediterr J Soc Sci*, vol. 5, no. 15, pp. 156–156, Jul. 2014, doi: 10.5901/MJSS.2014.V5N15P156.
7. K. Kh. Zoidov, G. M. Makhkamova, and L. Kh. Saidmurodov, "On the problem of the relationship between financial accessibility in small business development and poverty

- reduction in conditions of instability,” *Сегодня и завтра российской экономики*, no. 107–108, pp. 46–62, Jan. 2022, doi: 10.26653/1993-4947-2022-107-108-04.
8. J. N. Ozoh, A. G. Metu, C. Stephen M., and C. Madueke, “Poverty Alleviation Programme and Poverty Reduction in Anambra State. Evidence from Women Business Ownership,” *Adv Soc Sci Res J*, vol. 7, no. 1, pp. 217–229, Jan. 2020, doi: 10.14738/ASSRJ.71.7546.
 9. F. S. Xolmurotov, X. S. Xolmuratov, and Y. R. Yakubova, “Assessment of the impact of agriculture on the regional socio-economic development,” *E3S Web of Conferences*, vol. 548, p. 01003, Jul. 2024, doi: 10.1051/E3SCONF/202454801003.
 10. K. M. Galdino, M. N. Kiggundu, C. D. Jones, and S. Ro, “The Informal Economy in pan-Africa: Review of the Literature, Themes, Questions, and Directions for Management Research1,” *Africa Journal of Management*, vol. 4, no. 3, pp. 225–258, Jul. 2018, doi: 10.1080/23322373.2018.1517542.
 11. X. F. Saribayevich, X. X. Sariyevich, S. Davlatov, H. Turobova, and S. Ruziyev, “Analysis of Factors Affecting CO2 Emissions: In the Case of Uzbekistan,” *International Journal of Energy Economics and Policy*, vol. 14, no. 4, pp. 207–215, Jul. 2024, doi: 10.32479/IJEEP.16193.
 12. Х. Ф. Саробаевич, “АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕГИОНАЛЬНОМ СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ (НА ПРИМЕРЕ ХОРАЗМСКОЙ ОБЛАСТИ),” *НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ “MA’MUN SCIENCE”*, vol. 1, no. 2, pp. 83–91, Jul. 2023, doi: 10.47390/SCP1342V3I7Y2023N12.
 13. D. Fossati, “A Tale of Three Cities: Electoral Accountability in Indonesian Local Politics,” *J Contemp Asia*, vol. 48, no. 1, pp. 23–49, Jan. 2018, doi: 10.1080/00472336.2017.1376345.
 14. E. Agyemang, “Economic growth, income inequality and poverty reduction : a regional comparative analysis,” 2014.
 15. M. Dupuy and E. T. Powers, “Understanding differences in regional poverty rates,” *Economic Commentary*, no. Nov, 1994, Accessed: Oct. 27, 2024. [Online]. Available: <https://ideas.repec.org/a/fip/fedcec/y1994inov15.html>
 16. J. Aguilar-Retureta, “Regional Income Distribution in Mexico: New Long-Term Evidence, 1895–2010,” *Economic History of Developing Regions*, vol. 31, no. 2–3, pp. 225–252, Sep. 2016, doi: 10.1080/20780389.2016.1175298.
 17. S. Sumarto, M. Vothknecht, and L. Wijaya, “Explaining the Regional Heterogeneity of Poverty: Evidence from Decentralized Indonesia,” *MPRA Paper*, Mar. 2014, Accessed: Oct. 27, 2024. [Online]. Available: <https://ideas.repec.org/p/pramprapa/57823.html>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).